

Η σχέση θεωρίας και έρευνας

Οι κοινωνιολογικές θεωρίες που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα είναι γενικές περιεκτικές θεωρίες που συνιστούν στην ουσία

⁴⁶ Ο Norbert Elias ισχυρίζεται ότι η εν λόγω έννοια «μπορεί να εφαρμοστεί σε μικρές ομάδες όπως εξίσου και σε κοινωνίες με χιλιάδες ή εκατομμύρια αλληλεξαρτώμενων ανθρώπων. Δάσκαλοι και μαθητές στην τάξη, γιατροί και ασθενείς, σταθεροί πελάτες σε νυχτερινό κέντρο, μικρά παιδιά σε νηπιαγωγείο — όλοι δημιουργούν σχετικά κατανοητές αλληλεξαρτώμενες σχέσεις και διασυνδέσεις μεταξύ τους. Επίσης, οι κάτοικοι ενός χωριού, μιας πόλης ή ενός έθνους δημιουργούν και εκείνοι αλληλεξαρτήσεις, οι οποίες όμως δεν είναι άμεσα αντιληπτές καθότι τα δίκτυα αλληλεξάρτησης που τους συνδέουν είναι πιο μεγάλα και περισσότερο διαφοροποιημένα». Βλ. σχετικά N. Elias, *What is Sociology?*, New York: Columbia University Press, 1978, σ. 131.

μια γενική αντίληψη για το πώς διαμορφώνονται, πώς διατηρούνται και πώς μεταβάλλονται οι κοινωνικοί θεσμοί και οι κοινωνικές σχέσεις. Στο επίπεδο της εμπειρικής έρευνας, οι θεωρίες αυτές δημιουργούν το γενικό πλαίσιο και προσφέρουν τα γενικά εννοιολογικά εργαλεία για την οργάνωση και την ανάλυση των εμπειρικών δεδομένων, δίχως όμως να εμπεριέχουν οι ίδιες συγκεκριμένες, ουσιαστικές, ελεγχόμενες υποθέσεις για το υπό έρευνα θέμα.⁴⁷

Η διαμόρφωση συγκεκριμένης θεωρίας για το συγκεκριμένο αντικείμενο της έρευνας (όπως η εγκληματικότητα, οι εργασιακές σχέσεις, οι εθνοτικές συγκρούσεις) γίνεται σε κατώτερο επίπεδο αφαίρεσης, ούτως ώστε οι έννοιες που εμπεριέχονται να έχουν σαφείς εμπειρικές απολήξεις. Αναμφισβήτητα όμως η συγκρότηση της θεωρίας σε αυτό το ενδιάμεσο επίπεδο θα πρέπει να συμβαδίζει με τις εξελίξεις στο γενικότερο επίπεδο της κοινωνιολογικής θεωρίας.⁴⁸

Εφόσον η έρευνα έχει ως σκοπό την *εξήγηση* των κοινωνικών φαινομένων, ο ρόλος της θεωρίας στην ερευνητική διαδικασία είναι αυτονόητος. Η θεωρία προσφέρει το πλαίσιο για τη συστηματική ερμηνεία των εμπειρικών δεδομένων — αναφέρεται στη μορφή που μπορεί να προσλάβει το κοινωνικό φαινόμενο, εξηγεί τους λόγους για τους οποίους εμφανίζεται και τις συνθήκες υπό τις οποίες υπάρχει. Η έρευνα αποτελεί στην ουσία έναν συνεχή διάλογο ιδεών και στοιχείων. Προκαθορισμένες ιδέες για το υπό έρευνα θέμα συνιστούν το πλαίσιο για την ανάλυση και την ερμηνεία των στοιχείων, ενώ τα αποτελέσματα της ανάλυσης αυτής συντελούν στην εκ νέου διαμόρ-

⁴⁷ Βλ. N.P. Mouzelis, *Back to Sociological Theory, the Construction of Social Orders*, London: Macmillan, 1991, σ. 2.

⁴⁸ Ο Νίκος Μουζέλης, *ibid.*, σσ. 170-171, ισχυρίζεται ότι η διαλεκτική σχέση ανάμεσα στα γενικά εννοιολογικά σχήματα (έννοιες τρίτου βαθμού), στην ουσιαστική/εμπειρική θεωρία (έννοιες δεύτερου βαθμού) και τις έννοιες (πρώτου βαθμού) που οι «κοινωνικοί δρώντες χρησιμοποιούν για την κατασκευή, τη διατήρηση και τη μεταβολή της κοινωνικής πραγματικότητας... είναι ο βασικός στόχος της κοινωνιολογικής θεωρίας».

φωση των αρχικών ιδεών.⁴⁹ Στις ερευνητικές πρακτικές, η σύνδεση θεωρητικού και εμπειρικού επιπέδου συνήθως εμφανίζεται σε δύο εναλλακτικές μορφές: τα εμπειρικά δεδομένα α) αντιπαρατίθενται με προκαθορισμένη θεωρία με σκοπό την επιβεβαίωση της θεωρίας αυτής ή β) αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξη και τη συγκεκριμενοποίηση της θεωρίας. Οι ποσοτικές μέθοδοι συνήθως εφαρμόζονται όταν κύριος στόχος της έρευνας είναι ο πρώτος, δηλαδή ο έλεγχος συγκεκριμένων θεωρητικών υποθέσεων για το κοινωνικό φαινόμενο που εξετάζεται. Οι υποθέσεις μένουν σταθερές κατά τη διάρκεια της έρευνας, εκτίθενται στα στοιχεία και αναλόγως επιβεβαιώνονται, απορρίπτονται ή τροποποιούνται. Αντιθέτως, όταν το αναλυτικό υπόβαθρο είναι γενικό και ρευστό, και αυτό που επιδιώκεται είναι η εννοιολογική αποσαφήνιση και η συγκεκριμενοποίηση της θεωρίας μέσα από την έρευνα, οι ποιοτικές μέθοδοι συνήθως κρίνονται πιο κατάλληλες. Στη συνέχεια εξετάζονται λεπτομερέστερα οι δύο αυτές πρακτικές κοινωνιολογικής έρευνας.⁵⁰

Ο έλεγχος της θεωρίας και οι ποσοτικές μέθοδοι

Το μοντέλο ερευνητικής πρακτικής που αναφέρεται συνήθως ως πρότυπο σε εγχειρίδια μεθόδων και τεχνικών (και συνεπώς εκφράζει την κύρια τάση), προϋποθέτει την ύπαρξη συγκεκριμένης θεωρίας από την οποία συνάγονται συγκεκριμένες υποθέσεις που τίθενται σε

⁴⁹ Βλ. C.C. Ragin, *Constructing Social Research*, Thousand Oaks, Ca.: Pine Forge Press, 1994, σσ. 55-76, για μια ενδιαφέρουσα και βαθιά περιγραφή της σύνδεσης θεωρητικού και εμπειρικού επιπέδου στην κοινωνική έρευνα. Βλ. επίσης Θ. Κονιαβίτης, *Πλουραλισμός στην Κοινωνιολογία*, *op. cit.*, σσ. 168-177.

⁵⁰ Βλ. G. Rose, *Deciphering Sociological Research*, London: Macmillan, 1982, για επισκόπηση κοινωνιολογικών ερευνών που εμπίπτουν στους δύο αυτούς τύπους σύνδεσης θεωρίας και εμπειρικής έρευνας. Βλ. επίσης F. Lewins, *Social Science Methodology, A Brief but Critical Introduction*, South Melbourne, Australia: Macmillan Education Australia PTY Ltd., 1992, σσ. 41-85, για περιγραφή των δύο αυτών μοντέλων εμπειρικής έρευνας.

έλεγχο με τα στοιχεία της έρευνας. Οι θεωρητικές υποθέσεις διατυπώνονται πριν από την έναρξη της έρευνας, ενώ προσδιορίζουν το είδος των στοιχείων που απαιτούνται για τον έλεγχό τους. Οι μέθοδοι που εφαρμόζονται, όπως αναφέρθηκε ήδη, είναι συνήθως ποσοτικές (κυρίως η δειγματοληπτική έρευνα με το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο), μολονότι δεν αποκλείεται και η χρήση των ποιοτικών μεθόδων για τον έλεγχο της θεωρίας.⁵¹

Η ποσοτική έρευνα, σε αντίθεση με την ποιοτική, έχει σταθερή και δύσκαμπτη δομή. Ο σχεδιασμός της επιδέχεται ελάχιστες αλλαγές, εφόσον η έρευνα έχει ξεκινήσει, ενώ βασικό της γνώρισμα είναι ότι επιτρέπει τη σύνδεση δύο ή περισσότερων χαρακτηριστικών για μεγάλο αριθμό περιπτώσεων, αναδεικνύοντας έτσι τις γενικές τάσεις που εμφανίζονται στο δείγμα. Η δυνατότητα που έχει ο ερευνητής να προσεγγίσει μεγάλο μέρος του πληθυσμού είναι ένα βασικό στοιχείο για την προτίμηση που επιδεικνύεται προς τις ποσοτικές μεθόδους όταν πρόκειται για τον έλεγχο της θεωρίας. Όταν τα αποτελέσματα της έρευνας στηρίζονται σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων, η γενική αντίληψη που επικρατεί είναι ότι οι θεωρητικές υποθέσεις υποβάλλονται σε πιο αυστηρό και έγκυρο έλεγχο.

Ερευνητικές πρακτικές που έχουν ως αφετηρία τον έλεγχο κάποιας θεωρίας διατρέχονται από *παραγωγικό συλλογισμό*. Η θεωρία μετασχηματίζεται σε θεωρητικές υποθέσεις με εμπειρικές απολήξεις που στη συνέχεια ελέγχονται με κατάλληλα εμπειρικά στοιχεία. Τα στοιχεία αφορούν επιμέρους χαρακτηριστικά των περιπτώσεων που περιλαμβάνονται στο δείγμα της έρευνας. Εάν, λόγου χάρη, στην υπό έλεγχο υπόθεση υποστηρίζεται ότι η οικονομική κατάσταση του καθενός έχει σχέση με τις πολιτικές του προτιμήσεις, τότε το εισόδημα και η προτίμηση για συγκεκριμένα κόμματα που δηλώνεται σε ένα ερωτηματολόγιο θα μπορούσαν να αποτελέσουν δύο χαρακτηριστι-

⁵¹ Βλ. M. Hammersley, *What's Wrong with Ethnography?*, London: Routledge, 1992, σσ. 174-200, όπου ισχυρίζεται ότι η ποσοτική έρευνα δεν υπερισχύει της ποιοτικής ως προς τον έλεγχο της θεωρίας.

κά από το σύνολο των χαρακτηριστικών (κοινωνικών, οικονομικών, ψυχολογικών) που συνθέτουν την προσωπική εικόνα του κάθε ατόμου. Η συλλογή των συγκεκριμένων αυτών στοιχείων (και όχι άλλων) καθορίζεται από το περιεχόμενο της υπόθεσης που τίθεται σε έλεγχο. Εάν η ανάλυση εισοδήματος και κομματικών προτιμήσεων εμφανίσει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών που έχουν υψηλό εισόδημα προτιμάει συντηρητικά πολιτικά κόμματα, τότε το λογικό συμπέρασμα θα ήταν ότι, σε γενικές γραμμές, η οικονομική κατάσταση συνδέεται με τις πολιτικές προτιμήσεις. Η ποσοτική έρευνα δομείται, συνεπώς, σε *πλέγμα μεταβλητών*, δηλαδή σε χαρακτηριστικά τα οποία διαφοροποιούνται στις περιπτώσεις που περιλαμβάνονται στο δείγμα. Τα χαρακτηριστικά αυτά συσχετίζονται με σκοπό την ανεύρεση γενικών τάσεων και, συνεπώς, την επαλήθευση των θεωρητικών υποθέσεων.

Ως εκ τούτου, η ποσοτική έρευνα επικεντρώνεται στη μέτρηση των θεωρητικών εννοιών μέσω εργαλείων όπως το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο. Γενικές θεωρητικές έννοιες όπως η κοινωνική απομόνωση ή η θρησκευτική πίστη ορίζονται με βάση τα συνθετικά τους στοιχεία τα οποία στη συνέχεια προσδιορίζονται εμπειρικά με κατάλληλους δείκτες (π.χ., υπό μορφή ερωτήσεων). Τα προβλήματα που δημιουργούνται στη μετάφραση των θεωρητικών εννοιών σε εμπειρικές μεταβλητές και δείκτες αφορούν την αξιοπιστία και την εγκυρότητα της μέτρησης, θέματα που καλύπτονται εκτενώς σε επόμενα κεφάλαια.

Ο προσανατολισμός αυτού του είδους ποσοτικής ερευνητικής πρακτικής προς το συσχετισμό μεταβλητών που ενέχονται στις θεωρητικές υποθέσεις εμπνέεται εν μέρει από την παράδοση που καθιέρωσε ο Robert Merton.⁵² Ο Merton θεωρούσε ότι ο σκοπός της κοινωνιολογίας είναι να αναπτυχθούν *θεωρίες μεσαίας κλίμακας* (theories of the middle range) σε αντίθεση με τις ολικές, γενικές θεωρίες των κλασικών θεωρητικών. Εξειδικευμένες θεωρίες για συγκεκριμέ-

⁵² R.K. Merton, *On Theoretical Sociology*, New York: The Free Press, 1967.

να θέματα (όπως η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, η κοινωνική ανέλιξη, η σύγκρουση εθνοτικών ομάδων) από τις οποίες πηγάζουν υποθέσεις που μπορούν να διερευνηθούν εμπειρικά, αποτελούν την απαραίτητη βάση για την ανάπτυξη γενικότερων θεωρητικών συστημάτων. Για την παραγωγή της γνώσης, οι θεωρίες θα πρέπει, σύμφωνα πάντα με τον Merton, να είναι *ελεγχόμενες*, να διατυπώνονται με *ακρίβεια* και να επιτρέπουν *προβλέψεις* σχετικά με το υπό έρευνα φαινόμενο. Η κοινωνιολογική γνώση θα πρέπει να θεμελιώνεται εμπειρικά. Οι στατιστικές μέθοδοι συντελούν στον ακριβέστερο, συστηματικό έλεγχο των θεωρητικών υποθέσεων και την ανεύρεση γενικών εμπειρικών τάσεων.

Η αντίληψη αυτή για την κοινωνική ερευνητική διαδικασία εντάσσεται στη θετικιστική σκέψη. Οι θεωρίες εκτίθενται σε έλεγχο με εμπειρικά δεδομένα και επαληθεύονται ή όχι με συστηματικές, ακριβείς μεθόδους. Σκοπός της θεωρίας είναι να συνδέσει εννοιολογικά τις γενικές κοινωνικές τάσεις που παρατηρούνται.⁵³ Πιο συγκεκριμένα, η ποσοτική έρευνα εκθέτει τα θετικιστικά της στοιχεία στην αναγκαιότητα μέτρησης και εμπειρικής υπόστασης των θεωρητικών εννοιών, στη σημασία ανεύρεσης αιτιωδών συνδέσεων των μεταβλητών,⁵⁴ καθώς και στην έμφαση στις εμπειρικές γενικεύσεις και συνεπώς στις κανονικότητες των κοινωνικών φαινομένων. Θα επανέλθουμε σε αυτά τα στοιχεία στα επόμενα κεφάλαια που αφορούν τις ποσοτικές μεθόδους συλλογής και ανάλυσης των στοιχείων, σε μια προσπάθεια να αναδείξουμε τα προβλήματα που απορρέουν από τις θετικιστικές παραδοχές της ποσοτικής εμπειρικής έρευνας.

Τα στάδια που ακολουθούνται στις ποσοτικές ερευνητικές πρακτικές με σκοπό τον έλεγχο των θεωρητικών υποθέσεων είναι τα εξής:

⁵³ Βλ. σχετικά D. Layder, *The Realist Image in Sociology*, *op. cit.*, σ. 10.

⁵⁴ Η χρήση της ορολογίας *ανεξάρτητη και εξαρτημένη* μεταβλητή στο πλαίσιο της ποσοτικής έρευνας παραπέμπει σαφώς σε αιτιώδεις μηχανισμούς σχέσεων.

- Η επιλογή της θεωρίας που αποτελεί το εννοιολογικό πλαίσιο για την ανάλυση του υπό έρευνα κοινωνικού φαινομένου.
- Η διατύπωση συγκεκριμένων ελεγχόμενων υποθέσεων που απορρέουν από τη θεωρία.
- Η κατάσταση του σχεδίου έρευνας (αποφάσεις σχετικά με τη μετάφραση των θεωρητικών εννοιών σε εμπειρικές μεταβλητές και δείκτες, τον τρόπο επιλογής του δείγματος, την τεχνική για τη συγκέντρωση των στοιχείων).
- Η εφαρμογή του σχεδίου έρευνας και η συγκέντρωση των στοιχείων.
- Η ανάλυση των στοιχείων με στατιστικές μεθόδους.
- Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων της ανάλυσης και αναλόγως, η επαλήθευση, η τροποποίηση ή η απόρριψη της θεωρίας.

Όπως αναφέρθηκε ήδη, ποσοτικές ερευνητικές πρακτικές με σκοπό τον έλεγχο θεωρητικών υποθέσεων επικεντρώνονται συνήθως σε πολύ συγκεκριμένα ερωτήματα που μεταφράζονται στη σύνδεση συγκεκριμένων μεταβλητών. Οι μεταβλητές αυτές αποτελούν μεμονωμένα χαρακτηριστικά των μονάδων που διερευνώνται και, ως εκ τούτου, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι αποτελούν περιορισμένο και διασπασμένο κομμάτι της κοινωνικής πραγματικότητας. Πέραν τούτου, οι δυσκολίες που υπάρχουν στη μέτρηση των θεωρητικών εννοιών, καθώς και στον έλεγχο των θεωρητικών υποθέσεων με τις στατιστικές μεθόδους που εφαρμόζονται, δημιουργούν σοβαρά προβλήματα για την εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων που αφορούν την ταύτιση του θεωρητικού επιπέδου με το εμπειρικό (βλέπε κεφάλαια 2 και 3). Όπως ισχυρίζονται ο David Willer και η Judith Willer:

Από τη μια πλευρά, ο εμπειρικός κοινωνιολόγος θέλει να ισχυριστεί ότι οι μέθοδοι που εφαρμόζει έχουν τη δυνατότητα να αναδείξουν απόλυτες καθολικές εμπειρικές γενικεύσεις του τύπου: το Α αποτελεί αιτία του Β — από την άλλη, ο σχεδιασμός των πειραμάτων και της δειγματοληπτικής έρευνας ακολουθεί τις στατιστικές μεθόδους και οδηγεί σε μαθηματικές

αβεβαιότητες, χαλαρά συνδεδεμένες και περιορισμένης έκτασης.⁵⁵

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι πρέπει να εγκαταλείψουμε την προσπάθεια εμπειρικού ελέγχου των κοινωνιολογικών θεωριών, αλλά ότι πρέπει να γίνεται με μεγάλη προσοχή και λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη τα όρια των μεθόδων, τις υποθέσεις στις οποίες στηρίζονται και, επομένως, τα συμπεράσματα που μπορεί κανείς να εξαγάγει λογικά.

Η ανάπτυξη της θεωρίας και οι ποιοτικές μέθοδοι

Σε αντίθεση με τις έρευνες που επικεντρώνονται στον έλεγχο της θεωρίας, οι έρευνες που στοχεύουν στην ανάπτυξή της, συνήθως έχουν ευέλικτη δομή που επιτρέπει αλλαγές στα ερωτήματα που τίθενται, στο δείγμα που χρησιμοποιείται, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο συλλέγονται τα δεδομένα. Η ευελιξία στην ερευνητική διαδικασία είναι απαραίτητο στοιχείο, εφόσον η θεωρία δεν έχει συγκεκριμένη μορφή στην αρχή της έρευνας, αλλά διαμορφώνεται σε διαπλοκή με τη συλλογή και την ανάλυση των στοιχείων. Ως εκ τούτου, η ανάπτυξη και η αποσαφήνιση της θεωρίας ταιριάζουν καλύτερα με την εφαρμογή ποιοτικής μεθόδου (όπως συνεντεύξεις βάθους ή συμμετοχική παρατήρηση), που επιδέχονται τη διαμόρφωση και τη συγκεκριμενοποίηση των θεμάτων καθώς εξελίσσεται η έρευνα. Το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο που αποτελεί το βασικό εργαλείο για τη συλλογή ποσοτικών δεδομένων, αντιθέτως επιβάλλει την οριστικοποίηση των θεμάτων και των ερωτήσεων από την αρχή της έρευνας.

Το κύριο χαρακτηριστικό της ποιοτικής έρευνας είναι ότι βασίζεται σε συγκριτικά μικρότερο αριθμό περιπτώσεων με στόχο όχι την ανακάλυψη γενικών τάσεων (που αναγκαστικά προϋποθέτει πολλές

⁵⁵ D. Willer και J. Willer, *Systematic Empiricism: Critique of a Pseudoscience*, Englewood Cliffs: New Jersey, 1973, σσ. 62-63.

περιπτώσεις) αλλά τη διαμόρφωση ολικής εικόνας για κάθε περίπτωση και την ανεύρεση των κοινών τους στοιχείων.⁵⁶ Καθώς η μελέτη βάθους που συνεπάγεται η ποιοτική έρευνα οδηγεί στη συγκέντρωση λεπτομερών στοιχείων για πολλαπλές πτυχές των υπό έρευνα περιπτώσεων, διευκολύνεται έτσι η διαδικασία ανάπτυξης και αποσαφήνισης εννοιολογικών κατηγοριών. Εφόσον δεν υπάρχουν στην αρχή της έρευνας συγκεκριμένες θεωρητικές υποθέσεις αλλά μόνο ένα γενικό εννοιολογικό πλαίσιο, ο ερευνητής αρχικά απορροφά όσο το δυνατόν πιο πολλές πληροφορίες, οι οποίες όμως σταδιακά μειώνονται καθώς η έρευνα επικεντρώνεται σε εκείνα τα στοιχεία που φωτίζουν τις υπό διαμόρφωση εννοιολογικές κατηγορίες. Οι θεωρητικές έννοιες δεν προσδιορίζονται εκ των προτέρων με αναφορά σε εμπειρικά δεδομένα, όπως συμβαίνει στο ποσοτικό μοντέλο έρευνας, αλλά αποτελούν μέσα ευαισθητοποίησης προς την κοινωνική πραγματικότητα, τα οποία καθοδηγούν τον ερευνητή στην ανάλυση των στοιχείων, αλλά και προσαρμόζονται σε αυτά καθώς εξελίσσεται η έρευνα. Επομένως, το εννοιολογικό πλαίσιο δεν αποτελεί καλούπι που επιβάλλεται στα εμπειρικά δεδομένα αλλά έναν ρευστό, ευέλικτο τρόπο προσέγγισης που επιτρέπει την ανάδειξη απρόσμενων θεμάτων και πτυχών των κοινωνικών φαινομένων. Ο συνεχής διάλογος ιδεών και στοιχείων σημαίνει συνεπώς ότι η κατεύθυνση της έρευνας δεν είναι σταθερή και προκαθορισμένη, αλλά διαμορφώνεται στην πορεία.

Παρότι υπάρχουν εναλλακτικές ποιοτικές μέθοδοι, όλες χαρακτηρίζονται από το ότι επιδιώκουν να κατασκευάσουν αναπαραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας από τη μελέτη σε βάθος των περιπτώσεων. Οι διαδικασίες που εφαρμόζονται συνήθως είναι πιστές στην ερμηνευτική παράδοση — επικεντρώνονται στη σημασία που έχουν τα κοινωνικά φαινόμενα για τα δρώντα άτομα σε συγκε-

⁵⁶ Βλ. C.C. Ragin, *Constructing Social Research*, *op. cit.*, 1994, καθώς και A. Bryman, *Quantity and Quality in Social Research*, London: Unwin Hyman, 1988, σσ. 45-71, για ενδιαφέρουσες περιγραφές των ποιοτικών και των ποσοτικών ερευνητικών πρακτικών στην κοινωνιολογία.

κριμένες κοινωνικές καταστάσεις, δηλαδή στο νόημα που φέρουν αυτά τα φαινόμενα για τα ίδια τα υποκείμενα. Αυτό σημαίνει ότι ο ερευνητής εμβυθίζεται στον κοινωνικό χώρο που μελετάει και προσπαθεί να δει τα πράγματα από τη σκοπιά των ερευνώμενων. Με άλλα λόγια, επιχειρεί να γνωρίσει τους ερευνώμενους όσο το δυνατόν καλύτερα, καθώς και εκείνους που μπορεί να περιλαμβάνονται στο κοινωνικό τους περιβάλλον, ούτως ώστε να έχει τη δυνατότητα να κατασκευάσει την πραγματικότητα όπως οι ίδιοι την κατασκευάζουν. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκει τη βαθιά κοινωνιολογική γνώση όπως εννοείται στην ερμηνευτική παράδοση, δηλαδή προσεγγίζει αυτό που ο Weber αποκάλεσε *Verstehen*. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, οι εννοιολογικές κατηγορίες που διαμορφώνει, επιχειρεί να είναι όσο το δυνατόν πιο κοντά στις κατηγορίες που χρησιμοποιούν οι δρώντες για τα ίδια κοινωνικά φαινόμενα. Κατά συνέπεια, η ποιοτική έρευνα στηρίζεται στην παραδοχή ότι τα κοινωνικά νοήματα δεν απορρέουν από τις ίδιες τις δραστηριότητες ή τα κοινωνικά φαινόμενα, αλλά αποδίδονται από τους δρώντες ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκονται. Οι κοινωνικές καταστάσεις διαμορφώνονται και ορίζονται μέσα από τη διαπλοκή της προσωπικής ιστορίας των εμπλεκόμενων δρώντων, τις συγκεκριμένες συνθήκες και την επικοινωνία που επιτρέπουν η γλώσσα και άλλα συμβολικά μέσα.⁵⁷ Συνεπώς, η ποιοτική έρευνα τονίζει, από τη φύση της, τη σημασία που έχει το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο για την ερμηνεία που αποδίδουν τα υποκείμενα στη συμπεριφορά τους και στη συμπεριφορά των άλλων. Στοιχείο της ποιοτικής έρευνας αποτελεί επίσης η έμφαση στην εξέλιξη των κοινωνικών φαινομένων, δηλαδή στις διαδικασίες μέσα από τις οποίες διαμορφώνονται συγκεκριμένες κοινωνικές καταστάσεις, σε αντίθεση με τη στατική προσέγγιση που χαρακτηρίζει την ποσοτική έρευνα.

Ο σχεδιασμός της ποιοτικής έρευνας είναι, με δεδομένους τους

⁵⁷ Βλ., π.χ., H. Schwartz και J. Jacobs, *Qualitative Sociology, a Method to Madness*, New York: The Free Press, 1979, σ. 8.

στόχους που επιδιώκει, πιο χαλαρός σε σχέση με το ποσοτικό μοντέλο, όπως άλλωστε τονίστηκε στην αρχή αυτής της ενότητας. Αυτό σημαίνει ότι αποφάσεις οι οποίες αφορούν τους κοινωνικούς χώρους που θα διερευνηθούν, τα άτομα ή γενικότερα τις περιπτώσεις που θα προσεγγίσει ο ερευνητής, ή ακόμα και οι τεχνικές που θα εφαρμοστούν για τη συλλογή και την ανάλυση των στοιχείων, ενδέχεται να αναθεωρηθούν και να αλλάξουν με την εξέλιξη της έρευνας. Οι αποφάσεις αυτές καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την αμοιβαία αποσαφήνιση και συγκεκριμενοποίηση των εμπειρικών δεδομένων και των εννοιολογικών κατηγοριών που αντιπροσωπεύουν, δηλαδή τη διαπλοκή θεωρητικού και εμπειρικού επιπέδου.